

mandeurs naar de Groenlandse wateren en naar Straat-Davis een zekere mate van specialisatie bestond. In de Groenlandvaart kwam aanvankelijk een groot deel van deze bevelhebbers en hun bemanningen van het toen nog Deense waddeneiland Föhr, terwijl in de Straat-Davisvaart de Amelanders de boventoon voerden.

Het verschil in taal scheen op de walvisvloot geen moeilijkheden op te leveren; het Hollands waren de vreemde commandeurs zowel in woord als in geschrift voldoende machtig en zij gingen zelfs zo ver dat zij hun namen verhollandsten. Dit laatste was ondermeer bekend uit de door Jens Jacob Eschels uit Föhr in 1834 gedrukte autobiografie, waarin hij vermeldt dat hij zich in de periode 1769 tot 1782, toen hij o.m. op de walvisvaart uit Holland voer, Jan Jacobs noemde. Het ligt wel voor de hand dat de naam van deze Jan Jacobs Eschels in het boek van Dekker nog al eens opduikt en dat tal van aanhalingen uit zijn levensbeschrijving daarin voorkomen; andere bronnen over walvisvaarders onder de rang van matroos zijn er immers nauwelijks.

Tegen het eind van de bloeiperiode van de Groenlandvaart nam het aantal van commandeurs uit Föhr af en dat uit Den Helder en Huisduinen toe. Terecht wijst de schrijver erop dat de maritieme geschiedenis van Den Helder in deze tijd wel een heel bijzondere is.

Het boek bestaat behoudens meer algemene toelichtingen aan het begin en het einde, voornamelijk uit een overzicht per jaar van de belangrijkste gebeurtenissen. Dat heeft ontegenzeggelijk het voordeel dat de lezer voor elk jaar heel wat informatie bijeenvindt. Daar staat echter tegenover dat degene die de trend in de walvisvaart over de hele periode wil volgen er bepaald mee gediend zou zijn geweest wanneer in enkele eenvoudige statistische overzichten of in tabellen een aantal van de vangst- en woonplaatsgegevens waren vastgelegd. Ook zou een nadere motivering van de uitdrukking 'de laatste bloeiperiode' in de titel van het boek welkom zijn geweest. Als men het aantal uitvarende schepen ter Groenland- en Straat-Davisvaart tesamen neemt begint de neergang t.o.v. 1760 reeds in 1770; toen voeren er nog 150 schepen uit naar de arctische wateren, welk aantal in 1780 reeds tot beneden 100 daalde en nadien steeds zal verminderen. Ook het beginjaar 1760 springt er t.o.v. voorgaande jaren niet als het begin van een bloeiperiode uit. Deze kritiek doet overigens niets af aan de kwaliteit van dit zeer nuttige boek.

H. A. H. Boelmans Kranenburg

E. van Witsen, *Krijgsgevangenen in de Pacific-oorlog 1941-1945* (Franeker: T. Wever, 1971, 280 blz., f 29,50).

Zes en twintig jaar na het einde van de oorlog in de Pacific verschijnt dit boek van E. van Witsen om ons een overzicht te geven van wat nu eigenlijk het lot is geweest van de tienduizenden geallieerde militairen die tijdens de snelle Japanse opmars in de landen van Zuid-Oost-Azië krijgsgevangen werden gemaakt. Na de oorlog zijn vele dagboeken van ex-krijgsgevangenen in druk verschenen. Hoezeer de belevenissen, hierin beschreven, ook veel punten van overeenkomst mogen hebben, ze bevatten alle toch slechts een detailbeeld, meer of minder sterk gekleurd door de persoonlijke gevoelens en ervaringen van de schrijver. Van Witsen geeft in zijn werk een totaal beeld van hetgeen er gebeurd is. Hij moet hiervoor honderden dagboeken, verslagen, verhoren enz. hebben doorgenomen, geschift en geordend. Tien jaar heeft hij er aan besteed. Hij heeft zich bovendien niet tevreden gesteld met een beschrijving der toestanden alleen, maar ook de vraag gesteld naar het waarom.

De stof is overzichtelijk ingedeeld. Ieder hoofdstuk behandelt een volgende fase in het

RECENSIES

verloop der gebeurtenissen, telkens ingedeeld naar de verschillende gebieden waarin zich deze gebeurtenissen afspeelden. Zo krijgen wij eerst een overzicht van de eerste maanden der gevangenschap, totdat de oorlog als het ware vastloopt en een snel einde door de Japanners niet meer verwacht kan worden. Dan gaan ze er over denken hoe ze van de krijgsgevangenen het beste een nuttig gebruik kunnen maken en ze verspreiden hen over het gehele gebied voor de aanleg van spoorwegen en vliegvelden, voor het werk in havens, fabrieken en mijnen. In Nederland denkt men meestal maar aan één object waarvoor de krijgsgevangenen gebruikt werden, de Birma-Siam spoorweg. Dit boek leert ons hoe eenzijdig dit is. De indeling in de verschillende gebieden, duidelijk in de marge aangegeven, maakt het ons gemakkelijk ons te oriënteren, waarbij ons bovendien een index ten dienste staat. Steeds wordt het zakelijke overzicht van een periode, een groep kampen of de zee-transporten, gevolgd door een fragment uit een dagboek. Een nadeel van dit systeem is, dat de beschrijving wat brokkelig wordt.

Van Witsen heeft zich weten te hoeden voor emotionaliteit, hetgeen zijn werk nog indringender maakt. Hij heeft de krijgsgevangenen niet alleen uitgebeeld als slachtoffers van de Japanners, maar hun een identiteit gegeven in hun reacties tegenover hun gevangenschap en tegenover elkander. Ook de Japanse bewaker krijgt een gezicht.

De door Van Witsen vergaarde gegevens zijn slechts gedeeltelijk in dit boek opgenomen. In zijn inleiding zegt hij dat de uitgave van de documentatie het best door de Sectie Krijgsgechiedenis van de Generale Staf van de Koninklijke Landmacht geschieden kan, want zij is te uitgebreid voor niet-wetenschappelijk gebruik. Daarom is tegelijkertijd deze beknopte versie voor een wijdere lezerskring ontstaan.

Het is goed dat dit boek verschijnt. In Nederland heeft men over het algemeen weinig belangstelling gehad voor wat landgenoten in de Tweede Wereldoorlog overkomen is op het Aziatisch deel van het strijdtoneel. Hoe zeer dit van 1945 af tot heden toe het geval is, legt Van Witsen bloot in het slot van zijn boek, het vierde hoofdstuk, getiteld 'Daarna'. Terwijl eind 1945 de overige geallieerde krijgsgevangenen allen waren afgevoerd, was dit met de Nederlandse in 1947 nog niet het geval; velen werden zelfs onmiddellijk weer in het leger ingeschakeld om in Nederlands-Indië dienst te doen, soms zonder eerst de gelegenheid gehad te hebben hun gezin weer te zien. Van Witsen schrijft: 'Iedere regering is verantwoordelijk voor het afsluiten van de krijgsgevangenschap van haar strijdkrachten. Zij heeft de oorlog verklaard en heeft aan het einde daarvan er voor te zorgen dat zij, die op eervolle wijze in de strijd in krijgsgevangenschap zijn geraakt, voor de tijd in krijgsgevangenschap doorgebracht een zekere genoegdoening krijgen... Iedere regering heeft deze zaak op bepaalde wijze opgelost, of nagelaten deze op te lossen' (p. 256). Aan dit laatste hebben de opeenvolgende Nederlandse regeringen zich schuldig gemaakt. Deze zaak is nog steeds actueel. Ook in ander opzicht is ze nog steeds actueel. Na 1945 zijn de volkeren voortgegaan met oorlogen te voeren en krijgsgevangenen en burgergevangenen te maken. Er kan niet genoeg op gewezen worden, waartoe dit kan leiden.

D. van Velden

Achttiende-eeuws kolonialisme in brieven

L. BRUMMEL

In 1942 is de Koninklijke Bibliotheek, toen tijdelijk Nationale Bibliotheek, door aankoop op een auctie in het bezit gekomen van een merkwaardige briefwisseling tussen twee leden van het geslacht van Reede tot de Parkelaar, vader en zoon, die uit de jaren 1776 tot 1802 dateert. Enkele bijbehorende brieven van of aan anderen stammen nog uit iets latere tijd¹. Hoewel deze correspondentie allereerst een persoonlijk karakter draagt, is zij anderzijds toch wel zó zakelijk, dat zij in verschillend opzicht op het praedicaat merkwaardig aanspraak maken kan.

Op zichzelf is het reeds interessant de uitwisseling van berichten te zien tussen een vader, die als Gelders landedelman zijn plaatselijke ervaringen mededeelt en een zoon die in Indië ten slotte hoge Compagniesbetrekkingen bekleedt en dikwijls uitvoerig verslag uitbrengt over zijn bevindingen en verwachtingen. Ongetwijfeld, deze brieven bereiken niet het niveau van de gelijktijdige correspondentie die Dirk van Hogendorp met zijn broer heeft gevoerd, noch spreekt daaruit de levendige en superieure geest die Dirk met al zijn eigenaardigheden en fouten kenmerkt. Wel verre van dat zich in deze brieven een nieuwe tijd aankondigt zijn het juist de typische vertegenwoordigers van het oude régime die hier aan het woord komen. Intussen is het van belang in onze briefwisseling ook *deze* stemmen te beluisteren, terwijl zij tevens, evenzeer als die der Van Hogendorps, een *document humain* vormt dat zo niet aantrekkelijk, dan toch zeker leerzaam is.

Er is ten slotte nog een andere kant aan deze brieven die vermelding verdient, namelijk haar waarde als historische bron ten aanzien van de figuur van de jonge Van Reede. Hetgeen uit de literatuur over zijn *faits et gestes* in Indië bekend is, heeft geleid tot een zeer ongunstig oordeel over deze Compagniesdienaar. Daarbij dient echter wel bedacht te worden dat dit oordeel voor een belangrijk gedeelte berust op de mededelingen van Van Hogendorp, die tegen een zijner grootste vijanden in zijn geschriften van leer getrokken is met die door niets geremde heftigheid welke hem karakteriseerde. Het is van belang, dat thans een aantal brieven

1. Briefwisseling tussen Fred. Godard van Reede tot de Parkeler en zijn zoon Johan Frederik van Reede tot de Parkeler, 1778-1802. - Koninklijke Bibliotheek, 's-Gravenhage, nr. 133M36. De collectie is gekocht in een veiling van Geerts' Boekhuis te Arnhem (cat. 4 mei 1942, nr. 511). Er zijn tal van brieven van en aan andere familieleden, kennissen en zakenrelaties en ook een aantal familiepapieren en officiële stukken aan toegevoegd, daterend van 1753 tot 1804. De brieven zijn volgens schrijvers in mappen geordend.